

УДК 82.09:[81:1]

КОЛІЄВА Ірина

МОВА ЯК СКЛАДОВА ЖІНОЧОЇ СУБ'ЄКТИВНОСТІ У ЛІТЕРАТУРІ ТА ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

У статті розглянуто проблему мови як невід'ємного чинника становлення жіночої суб'єктивності у літературних та філософських творах постмодерної сучасності. У статті підкреслюється, що саме літературне осмислення філософських проблем є пріоритетною тенденцією в аналізі критичних праць переважної більшості теоретиків-постмодерністів. Дається спроба проаналізувати роль так званої «жіночої літератури», «жіночої» мови у становленні жіночої суб'єктивності, розглядаються поняття перформансу та перформативності як основних концептуальних інструментів при, у тому числі і гендерній, ідентифікації.

Ключові слова: мова, жіноча суб'єктивність, постмодернізм, гендер, жіноча література, перформанс.

Вступ. Як зазначають дослідники, філософія постмодерну характеризується двома основними рисами. Перша — це остаточна втрата віри у реконструкцію як традиційних пануючих нарративів, так і ідеї стабільної цілісності буржуазного індивідуального суб'єкту. Ця ідея піддається Ф. Джеймсоном та іншими теоретиками осуду як один з найбільш розповсюджених штучних конструктів системи патріархату. Друга риса — це боротьба соціальних груп, маргіналізованих домінантними «андро-, фало-, евро-, етно-центризмами» у війні за простір у культурному вираженні та соціальному визнанні [12, с. 61].

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодні уже неможливо ставити питання про літературу та мистецтво, не рахуючись з «Іншим» цієї літератури і мистецтва, не досліджуючи те, де проходить його межа. Але межа літератури та мистецтва — це «рухома лінія», яка співпадає з контурами нашого досвіду (це ті сутічки-зустрічі, про які міркував Ж. Дельоз). Літературне «осягнення» філософських проблем знаходиться у центрі аналізу більшості теоретиків-постмодерністів (Фуко, Деррида, Барт, Кристева, Дельоз, Джеймсон, Хатчеонта інші). Дельоз і Гваттарі, наприклад, проводять різницю між літературою та філософією, відмічаючи, що якщо філософія створює нові концепти, література і мистецтво «розмірковують» не менше, ніж філософія, але література і мистецтво «думають» за допомогою «афектів і перцептів» [10, с. 34].

Постановка проблеми. Як уже не раз справедливо відмічалось у роботах відомих дослідників, значна частина феміністської критики канонізує жінок та децентрує «голос» чоловіків. У той же час у науковому світі фемінізму існує авторитетний напрям, який кидає виклик загальній репрезентації жінок у культурі

постмодерну, вірніше, їх помилковій репрезентації у різноманітних проявах масової культури: у літературі, кінематографі, телебаченні, кіберкультурі і таке інше. Коли вчені стверджують, що андроцентризм, об'єднуючись з універсалізмом, ігнорує специфічність жіночої суб'єктивності, дослідники не мають на увазі недостатню репрезентацію жінок у «мейнстрімі» культури постмодерну. Проблема полягає у тому, що канон встановлює легітимізацію певних видів репрезентації жінок у різних роботах, що відображають постсучасне світосприйняття.

Роль жіночої літератури у становленні жіночої суб'єктивності. Слід зазначити, що у своїх творах багато письменниць відмежовуються від ідеологічних аспектів фемінізму, вважаючи, що їх завдання полягає не у тому, аби відстоювати гендерну самобутність, але у тому, аби розробляти свого роду «андроїнну поетику» (Е. Шоуолтер). Саме тому у Р. Краусс, наприклад, вододіл проходить не у руслі бінарної опозиції «чоловіче-жіноче», оскільки це означало б, що жінка-митець визначається лише негативно: або через повторення чоловічого «погляду», або за допомогою іронічного відсторонення від останнього. Стратегія Р. Крауссу, її аналізі митців, — як жінок, так і чоловіків, — полягає у зверненні до організації самого образотворчого поля, включаючи позиції суб'єкту та об'єкту сприйняття, які у ньому виникають [60].

Патриція Во в одній з глав своєї книги «Постмодернізм і фемінізм: куди пішли усі жінки?» стверджує, що письменниці-жінки, як і інші групи, що раніше були змушені мовчати, повинні затвердити знов життєздатність свого відчуття «Я», своєї ідентичності. П. Во впевнена, що ідея децентрації суб'єкту нав'язана жінкам, а тому жінки-письменниці знаходяться

у конфлікті з домінуючою (чоловічою, уточнює вона) ідеологією, яка, використовуючи формальне експериментування, звинувачує її для того, аби покінчити з будь-яким «неугодним» проявом тоталізуючи авторитарних концептів суб'єктивності [16].

У той же час слід знову ж підкреслити, що більшість дослідників завжди вважали і вважають сьогодні, що у жінки-автора немає апріорної переваги перед чоловіком, так, як і чоловік-автор може бути куди більш феміністичним, ніж жінка. Говорити про такі переваги означає відтворювати культурні стереотипи. У даному контексті слід ще раз сказати, що й досі існує сильна апеляція до певної єдиної культурної свідомості, яку нібито і виявляє митець. Як показує Р. Краусс, у таких випадках ми маємо справу з суб'єктивністю жіночого, а мовою Р. Барта — з міфом [6].

Вчені-постфеміністи поставили під сумнів претензії філософських і політичних теорій щодо повноти розуму та універсальності, стверджуючи, що вони базуються на чоловічій парадигмі, яка в свою чергу базується на так званій гендерно-нейтральній мові. У своїй роботі «Мова і місце жінки» Р. Лакофф обґрунтовує андроцентричність мови та ущербність образу жінки у картині світу, яка відтворюється у мові [13, с. 45–79]. Мова не стільки антропоцентрична, скільки андроцентрична; вона створює картину світу від імені чоловічого суб'єкту, де жінка постає головним чином у ролі об'єкту, у ролі «Іншого», «Чужого» чи взагалі ігнорується. На наш погляд, саме через це протягом довгого часу жіноча література не було включено у літературний канон. Е. Шореу роботі «Жіноча література XIX століття та літературний канон» досліджує, у якій формі жінкам-письменницям відмовляли у визнанні, дискредитували їх тексти [8, с. 263–273]. Деякі аргументи німецької дослідниці абсолютно чітко узгоджуються з проблемою жіночої суб'єктивності. Перший аргумент, на думку Шоре, пов'язаний з чоловічим заступництвом. Незважаючи на те, що сама творча діяльність жінки у патріархатному суспільстві може бути розцінена як знак протесту, ця діяльність була можлива, як правило, тільки з «чоловічого благословіння» (дуже відомі західноєвропейські приклади: С. Джонсон — М. Уолстонкрафт; В. Скотт — Дж. Остен; У. Теккерей — Ш. Бронте). Наступна тенденція пов'язана з іронічним, презирливим відношенням чоловіків до жіночої творчості («жінки моторні тільки з голкою»).

Ще одна тенденція — це принизливе віднесення творів жінок до «неповноцінних» жанрів («жіноча література»). Остання тенденція, яку описує Шоре, пов'язана з переходом оцінки від конкретного твору на особистість письменниці, причому жінки оцінювалися насамперед у їх ролі матерів, дочок, дружин і таке інше. Коли відома англійська письменниця Е. Гаскелл, яка писала біографію Шарлотти Бронте, звернулася до Артура Ніколса, її чоловіка, з проханням поділитися спогадами про покійну Шарлотту, той дратівливо відповів, що вона була насамперед місіс Ніколс, його дружиною та дочкою пастора, а вже потім відомою письменницею.

Ще однією досить цікавою рисою для вивчення складової жіночої суб'єктивності є часте використання жінками-письменницями, у тому числі й сучасними, чоловічих псевдонімів (Джордж Еліот, Жорж Санд, Граф Крестовський, МагнусФлайт (MagnusFlyte), К. Стюарт (K. Stewart), Роб Турман (RobThurman), К. Тейлор (K. Taylor) та інші). І якщо у минулому письменниці пояснювали своє рішення взяти чоловічий псевдонім або турботою про недоторканість свого особистого життя, або, на думку деяких критиків, схильністю до бісексуальності, то у сучасній ситуації жорсткої боротьби за читача, самі автори-жінки пояснюють це проведеннями опитуваннями та дослідженнями, у результаті яких з'ясувалося, що жінки більш охоче купляють книжки, що написані представниками чоловічої статі, не кажучи вже про самих чоловіків. Загальновизнаним є той факт, що ще у XIX столітті сестри Бронте публікували свої твори під іменем братів Белл, оскільки, за словами Шарлотти Бронте, у неї було відчуття, що до письменниць прийнято ставитися з упередженням. Тим вражаючою залишається ситуація зараз, майже два століття потому, адже сучасні жінки-видавчині все ж таки опиняються під дією подібного упередження. Існує думка, що чоловічий псевдонім є необхідним для жінок-письменниць, якщо головним персонажем їх творів є чоловік чи, якщо вони пишуть у так званому «чоловічому жанрі» військової фантастики, фентезі чи жорстких трилерів, що, на думку багатьох дослідників, як найкраще демонструє стійку живучість гендерних стереотипів та уявлень про жінку як про слабку істоту, яка нездатна адекватно та цікаво відобразити жорстку реальність життя.

Цікаво відзначити, що у науковій фантастиці укорінилася традиція, згідно з якою авторки-жінки не тільки пишуть під чоловічими

псевдонімами, але й зображують себе у якості чоловіків. У 70-ті роки Джеймс Тіптрі-молодший (James Tiptree Jr.) завоював популярність серед великої кількості читачів та отримав багато літературних нагород. Але тільки у 1976 році з'ясувалося, що справжнє ім'я автора — Еліс Шелдон.

Розповсюдженою є думка, що розкрити у повній мірі сутність чоловічого персонажу може тільки чоловік, тому неписані правила приховувати своє справжнє ім'я для успішних жінок-письменниць ще й досі є актуальними. Відома Джоан Роулінг, чиї тиражі книжок про Гаррі Поттера порівнюють з тиражами Біблії та Корану, в одному інтерв'ю зізналася, що видавець, бажаючи залучити широку аудиторію обох статей, порадив їй вказати тільки свої ініціали на книжках про юного чарівника, і в жодному разі не роз'яснювати, що Дж. К. Роулінг (J. K. Rowling) — це Джоан Роулінг. Тим не менш свій новий детективний роман «Поклик зозулі» («The Cuckoo's Calling») Роулінг знову опублікувала під чоловічим іменем — Роберт Гелбрейт (Robert Galbraith), за її словами, знову ж таки з метою залучити нову цільову аудиторію.

Безумовно, ситуація поступово змінюється. На сьогоднішній день все більше і більше письменниць відмовляються використовувати ініціалами замість імен чи публікувати свої твори під чоловічими псевдонімами (прикладом може служити Міра Грант (Mira Grant) зі своїми творами про зомбі «Newsflesh», що стали бестселерами). Феномен використання жінками-письменницями чоловічих псевдонімів, як компонент гендерного режиму, демонструє схильність до загальної постмодерністської тенденції зняття фокусу з бінарних опозицій.

Художня література, безумовно, є одним з головних джерел міфів, за допомогою яких західна цивілізація осмислює себе і презентує; наскільки бінарність є природньою формою ідентифікації, настільки ж глибоко вона проникає у дискурс жіночого роману XIX ст.; при цьому і Дж. Остен, і Ш. Бронте, і Дж. Еліот усвідомлювали небезпеку використання бінарності як методу порівняння [1, с. 14].

Мова, перформанс, перформативність та концепція нарративних ідентичностей. Оскільки мова — це система, яка дозволяє мислення, мислення — це «продукт» системи, який виникає при взаємодії між суб'єктами, що поміщені у культуру, і оточенням (наприклад, природою), яке є об'єктом мислення. У відповідності до ідей структуралістів (Ф. де Соссюр,

Р. Якобсон, М. Трубецький), мислення відбувається тому, що мова дозволяє нам формувати соціальні відносини та категоризувати наше оточення у якості символічної репрезентації. Ж. Деррида пише, що коріння західної науки та філософії відходить у ґрунт повсякденної мови, де їх і «підбирає» епістема. Отже, якщо класична філософія головним чином займалася проблемою пізнання — відносинами між мисленням та природним світом, то філософія постмодерну переживає своєрідний «поворот» до мови, поставивши у центр уваги проблему мови, і тому питання пізнання та змісту набувають у неї суто мовний характер. [3]. Раніше структура була наділена деяким центром — «стійким початком». У постмодерні «центр — це не центр». Послідовно та упорядковано центр приймає різні форми та отримує різні імена. У такому випадку, як стверджує Деррида, історія метафізики виявляється історією різних «замішень» — метафор та метонімії. Деррида доводить, що у результаті значення є завжди невловимим та неповним у тому сенсі, що мова ніколи не може «досконало» передати те, що має на увазі користувач мови. Тут важливо підкреслити, що у світі, де наука занадто тісно пов'язана з владою, варто серйозно ставитися до постмодерністського скептицизму по відношенню до зав'язків між знанням, раціональністю та владою у тій реальності, в якій ми знаходимося. Л. Коуд, наприклад, досліджуючи особливості пізнання у жінок, аналізує засоби вивчення жіночого досвіду з точки зору феміністської епістемології. Дослідниця доводить, що теорія, яка заснована на жіночому досвіді, повинна робити акцент на розумінні, а не на «виправдовуванні, перевірці та контролі», та визнавати цінність індивідуального досвіду жінок [4, с. 186–196].

Звідси впливає одна з головних цілей дослідників-феміністів, а саме показати, як гендерна ідентичність «працює» в звичайних соціальних умовах. Використовуючи роботи в першу чергу Дж. Батлер, вчені йдуть у руслі перформативності при ідентифікації у якості одного з основних концептуальних інструментів. Варто зазначити, що трактування понять перформанса та перформативності дещо відрізняється у різних наукових напрямках, тому, на нашу думку, доречно зупинитися на визначеннях. У Е. Гофмана перформанс — це структура, яка перетворює індивіда насценічного виконавця, який є об'єктом спостереження з боку «аудиторії» [2]. На думку Дж. С. Александера, культурний перформанс — це соціальний процес,

за допомогою якого актори індивідуально чи взаємодіючи один з одним виражають для інших сенс їх соціальної ситуації. Цей сенс вони самі можуть чи не можуть суб'єктивно розділити; це сенс, якому вони як соціальні актори свідомо чи несвідомо хочуть, аби вірили інші [5, с. 245]. Усоціальних науках перформативність розглядається як практика формування віртуальної реальності, що розповсюджується. Такі практики передбачають використання різного роду спектаклей, маніпулятивних технологій для впливу на свідомість людей, спонукаючи їх ідентифікувати себе з конкретними політиками (Дж. С. Александер). Перформативність у лінгвістиці — це властивість висловлювання, коли його вплив на референта співпадає з самим висловлюванням. На думку Ліотара, перформативність — це головний критерій постмодерністського світу, близький поняттям «ефективність» та «продуктивність» [7, с. 299]. Необхідно згадати, що саме Дж. Батлер ввела ідею цитації для пояснення того, яким чином перформанси витягують свою силу з дискурсів шляхом повторення попередніх «владних повноважень». Теоретичні результати, як стверджують вчені-постфеміністи, показують очевидний зв'язок «селфа» у якості рефлексивного проекту з «Іншим», точніше, їх тісний взаємозв'язок. Вважається, що цей взаємозв'язок побудований на нормах, які являють собою саме особливі інтерпретативні репертуари (С. Холл та інші). Е. Гідденс, визначає рефлексивне «Я» («селф») як процес, у якому «селф»-ідентичність конституюється рефлексивним порядком «селф»-нарративів. Цей процес, на думку Гідденса, артикулюється в інтерпретативних репертуарах, в яких «нормальність», вибір та аутентичність є трьома головними судженнями. Наприклад, серед молодих дівчат рефлексивність часто практикується за допомогою «пліток», тобто дівчата у розмовах про знаменитостей чи про своїх однокласників приходять до розуміння того, що є нормальним чи ненормальним, справжнім чи несправжнім. Останнє робиться самою дівчиною чи під чийсь впливом [11, с. 227]. М. Соммерста, Г. Гібсон синтезують імплікації «широкого оновлення» нарративів. Це є таким важливим, на думку дослідниць, внаслідок «нарративного партикуляризму» як ключового епістемологічного «Іншого». За контрастом з цією проблематичною заявою, Соммерс та Гібсон розвивають концепцію нарративних ідентичностей, які кидають виклик звичайній опозиції між теорією та

нарративом, що підняла діалектика різноманітності та ідентичності. При цьому дослідниці показують з допомогою концепту нарративу, яким чином соціальна теорія упускає складність формування та функціонування особистої ідентичності [15].

Плюральність, як відзначила Х. Арндт, є основою «людської умови»; ми всі відрізняємося один від одного, більш того, ми прагнемо цього. І все ж таки кожний «вимір» відмінності схильний, нехай навіть не говорячи вголос, встановити спільність з набором «Інших», таким же чином відмінних. Немає просто подібності, немаркованої відмінності, але немає також і відмінності, яка не залежить від деякого фону «загального визнання». Складність «досвіду, що проживається» є такою, що часто абстрактні філософські і, взагалі, рефлексивні спроби охопити контури цього досвіду можуть затемнити та спотворити його важливі грані. Концепти, безумовно, допомагають внести ясність та порядок у наші роздуми, але в той же час вони можуть затемнити ту саму текстуру, яку вони намагаються прояснити, тому нарративи іноді більш успішно схоплюють «відливи та приливи життя», і у якості таких вони, безумовно, «освітлюють» лінгвістику та філософію.

Висновки. У феміністичному аналізі концептуальна важливість є особливо важливою, навіть якщо його жорсткість є певною перепорою на шляху політичного процесу фемінізму. Теорія, як вважається, у складному випадку феміністичної філософії призвела до важливих змін у практичних феміністських сферах, що у повній мірі відноситься до теоретичних концептів гендерної суб'єктивності. Один з найбільш розповсюджених моментів критики деконструкції у феміністській філософії полягає у тому, що вона схильна до суперечливих позицій. У своїй критиці концепцій Л. Ірігаре Монік Плаза стверджує, наприклад, що роботи Ірігаре містять суперечливі погляди на жінок, оскільки, на думку Ірігаре, фаллоцентризм, підкреслює сексуальні відмінності, у той же час виключаючи їх [14, с. 13–14]. Останнє, безумовно, не без підстав, піднімає питання статусу «конститууючих» протиріч у текстах філософів-постфеміністів. Але, як представляється, протиріччя є цілком придатними для пояснення, коли теоретики, намагаючись концептуалізувати зовсім по-новому, не можуть порвати з логікою логоцентризму та мовою нормативних суджень.

І все ж саме французькі теоретики-феміністки з їх проектом «написати тіло, писати

тілом» є особливо сильними своєю революційною спробою обґрунтувати жіночу суб'єктивність. Французька критика фаллоцентризму приймає дуже різні форми у роботах Е. Сіксу, Л. Ірігаре та Ю. Кристевой, але всі вони досліджують можливість особливого жіночого дискурсу. Приблизно у той же час у «полі фемінізму» з'явилася нова група критиків-теоретиків, випускників кафедр французького літературознавства та порівняльного літературознавства. У постсюрревістській лінгвістиці, психоаналізі, семіотиці та деконструкції вони побачили могутній засіб для розуміння походження статевих відмінностей у мові, читанні та письмі. Писали ці критики (можливо, на жаль) мовою, яка була зрозуміла літературним критикам, а не широкій аудиторії. Наслідуючи Деррида, Лаканом, Сіксу, Ірігаре та Кристеву, франко-американські феміністки зосередилися на тому, що Е. Жарден називає «гінесісом» — на дослідженні текстуальних наслідків та репрезентацій «жіночого» у західній думці [9, с. 327]. Деконструкція майже не звертала уваги на жіночу творчість — ані на індивідуальну, ані на групову. Для Деррида та його учнів, пише Жарден, питання про те, як жінка знаходить доступ до суб'єктивності є питаннями фалого

центризму, саме тому окремі феміністки-постструктуралістки закликають жіночу критику звернутися до конфронтації з визнанням канонам. Дослідники розглядають літературний текст як такий, що «не має ані матері, ані батька», його феміністська суб'єктивність з'являється тільки в процесі читання. Але саме тут виникає ряд «суперечливих питань». Насамперед, феміністкам постструктуралістської орієнтації прийшлося мати справу з парадоксом базових теоретичних афіліацій, що підривають саме поняття жіночої суб'єктивності. Якщо, наприклад, жінки — це «Інші» західного дискурсу, які мовчать та не мають прав, як може феміністка-теоретик говорити в якості жінки про жінок? Ш. Фелман запитує: якщо жінка — це «Інший» будь-якого можливого на Заході теоретизування, як може жінка як така звертатися до читача з цих сторінок? К. Сілверман також визнає, що «відношення жінки-суб'єкта до семіотичної теорії за необхідністю амбівалентне. Теорія пропонує їй витончене пояснення її теперішнього положення у культурі, але, схоже, що обмежує її назавжди пасивним положенням того, про кого говорять, на кого дивляться, кого аналізують» [9, с. 328]. «Говорити» з жіночої позиції «відсутності» та «мовчання» є свідомством протиріччя феміністської теорії.

Список використаної літератури

1. Власова Т.И. Формирование гендерных стереотипов в западноевропейской философии: Монография / Татьяна Ивановна Власова — К.: Генеза, 2006. — 296 с.
2. Гофман Э. Анализ фреймов: эссе об организации повседневного опыта. /Эрвинг Гоффман — М.: Ин-т социологии РАН, 2003. — 752 с.
3. Деррида Ж. Письмо и различие / Жак Деррида — М.: Академический Проект, 2007. — 495 с.
4. Коуд Л. Опыт, познание и ответственность / Лорейн Коуд // Женщины, познание и реальность. — М.: РОССПЭН, 2005. — 430 с. — С. 186–196.
5. Кравченко С.А. Словарь новейшей социологической лексики / Сергей Александрович Кравченко — М.: «МГИМО-университет», 2011. — 408 с.
6. Краусс Р. Холостяки / Розалинд Краусс. — М.: Прогресс-Традиция, 2004. — 144 с.
7. Современная литературная теория. Антология. — М.: Флинта: Наука, 2004. — 344 с.
8. Шкуратов В. Революция времени. / Владимир Александрович Шкуратов // Знание — Сила. — № 4, 2009. — С. 92–98.
9. Шоре Э. Женская литература XIX века и ли-

тературный канон: К постановке проблемы. / Элизабет Шоре // Проблема автора в художественной литературе. Межвузовский сборник научных трудов. — Ижевск: Из-во Удмурдского ун-та, 1998. — С. 263–273.

10. Deleuze G. Negotiations. 1972–1990 / Gilles Deleuze, trans. By Martin Joughin — New York: Columbia University Press, 1997. — 221 p.
11. Deutscher P. Yielding Gender / Penelope Deutscher — Routledge. — 2002. — 236 p.
12. Harding S. Feminism, Science, and the Anti-Enlightenment Critiques / Sandra Harding // Feminism/Postmodernism. — New York and London: Routledge, 1989. — 360 p. — P. 83–107.
13. Lacan J. Écrits. /Jacques Lacan — Paris: Senil, 1996. — 924 p.
14. Pateman C. The Sexual Contact / Carole Pateman — Stanford: Stanford University Press, 1988. — 276 p.
15. Social Postmodernism: Beyond Identity Politics (Cambridge Cultural Social Studies). — Ed. L. Nicholson, S. Seidman. — Cambridge University Press, 1996. — 412 p.
16. www.litencyc.com/php/sttopics.

И. КОЛИЕВА

ЯЗЫК КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЖЕНСКОЙ СУБЪЕКТИВНОСТИ В ЛИТЕРАТУРЕ И ФИЛОСОФИИ ПОСТМОДЕРНИЗМА

В статье рассмотрена проблема языка как неотъемлемого фактора становления женской субъективности в литературных и философских произведениях постмодерной современности. В статье подчеркивается, что именно литературное осмысление философских проблем является приоритетной тенденцией в анализе критических работ подавляющего большинства теоретиков-постмодернистов. Дается попытка проанализировать роль так называемой «женской литературы», «женского языка» в становлении женской субъективности, рассматриваются понятия перформанса и перформативности как основных концептуальных инструментов при, в том числе и гендерной, идентификации.

Ключевые слова: язык, женская субъективность, постмодернизм, гендер, женская литература, перформанс.

I. KOLIEVA

LANGUAGE AS A CONSTITUENT OF FEMININE SUBJECTIVITY IN LITERATURE AND PHILOSOPHY OF POSTMODERNISM

The article deals with the problem of language as an integral part of the feminine subjectivity formation in the literary and philosophical works of postmodernism. The article underlines that the literary understanding of philosophical problems is the main tendency when analyzing the critical works of a great number of the theoretical postmodernists. The article tries to analyze the role of the so-called «feminine literature» and «feminine language» in the feminine subjectivity formation; the problems of performance and performativity as the main conceptual instruments of (also gender) identification are considered.

Key words: language, feminine subjectivity, postmodernism, gender, feminine literature, performance.

I. KOLIEVA

LANGUAGE AS A CONSTITUENT OF FEMININE SUBJECTIVITY IN LITERATURE AND PHILOSOPHY OF POSTMODERNISM

The philosophy of postmodernism is characterized by two main features. The first one is the final loss of faith in deconstruction of both the traditional dominant narratives and the idea of the stable integrity of the individual subject. The second feature is the struggle between the different social groups for the cultural territory and the social recognition. It is impossible nowadays to raise a question about literature and art paying

no attention to the «Other» of this literature and art. The point is to define where the boundary of the «Other» is. The literary «understanding» of the philosophical problems is in the center of the analysis of a great number of the theoretical postmodernists (M. Foucault, R. Barthes, J. Kristeva, G. Deleuze, L. Hutcheon and others). The fact is that most of the feminist critics canonize women and decenter the «voice» of men. At the same time in the scientific world there is an authoritative approach which defies the general representation of women in the postmodern culture, i.e. defies the erroneous representation of women in the different spheres of mass culture such as literature, cinema, television, cyber-culture, etc. The problem is that the canon establishes the recognition of some kinds of women's representation in the works reflecting the postmodern world perception.

It should be noted that a lot of female writers in their works keep away from the ideological aspects of feminism. They think that their task is not to defend the gender individuality but to establish a kind of «androgynous poetics» (E. Showalter). The strategy of, for example R. Krauss, when analyzing artists — both men and women — is to appeal to the organization of the imagery field which includes the positions of subject and object perception. Another researchers point out that the idea of subject decentration is imposed to women, that is why the female writers are in the conflict with the dominant (male) ideology. Anyway, it should be stressed on that the female author does not have any a priori advantage on the male author, and that the male author can be more feminine than the female one. To speak about the advantages of this kind is to reproduce cultural stereotypes.

As language is a system which allows thinking, thinking is the «product» of the system, appearing in the interaction between the subjects in culture and the environment (nature, for example) which is the object of thinking. One of the main purposes of the feminist researchers is to show how the gender identity «works» in the ordinary social conditions. Using the works of J. Butler, the scientists deal with performativity as one of the main conceptual instruments in the process of identification.

Speaking about the feminist analysis the conceptuality is vitally important. The women's attitude to the semiotic theory is ambivalent. The theory proposes the sophisticated explanation of the cultural position of a woman, but at the same time limits her by the passive position of those who is spoken about, who is looked at, who is analyzed. «To speak» from the female point of view of «absence» and «silence» is the evidence of the contradictions of the feminist theory.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2017

КРИВЕНКО Сергій

МИХАЙЛО МОГИЛЯНСЬКИЙ У КОЛІ НЕОКЛАСИКІВ

У статті висвітлено стосунки літературознавця, критика і письменника Михайла Могилянського з літературною групою неокласиків, встановлено чинники і обставини, що вплинули на їх зближення та літературні взаємини. М. Могилянський був сучасником і старшим товаришем членів цієї літературної групи, одним із перших поціновувачів і критиків їхньої творчості. Спільна участь Могилянського та неокласиків у літературній дискусії 1925–1928 рр., його особисті взаємини з кожним представником групи та їхнім оточенням, епістолярна спадщина митців має важливе історико-літературне значення і потребує ретельного вивчення.

Ключові слова: Михайло Могилянський, неокласики, літературний процес, літературні взаємини, літературна дискусія.

Вступ. Українська література перших десятиліть ХХ століття позначена складністю і суперечливістю художніх процесів. Це ті прояви літературного розвитку, на які насамперед звертає увагу кожен дослідник. Стрімкі суспільно-політичні зміни в Україні зумовили виникнення особливої якості літературного руху цього часу — рухливості, плинності, неоднорідності. Наявність різноспрямованих, а часом і протилежних тенденцій в літературно-суспільному житті епохи засвідчує співіснування у 20–30-х роках різних літературних напрямів, угруповань, об'єднань — явище, яке не має аналогів в історії української літератури.

Багатство і розмаїття української літератури перших десятиліть ХХ століття демонструє нові, характерні саме для цього періоду зв'язки і закономірності. Головним аспектом у розгляді різних літературних явищ цього періоду є літературно-естетична боротьба. Протистояння літературних напрямів, диференціація всередині зовні однорідних течій і угруповань, протиборство різних естетичних тенденцій в творчості одного автора або навіть у межах одного твору — такі різні прояви цієї особливості.

Під час загальної оцінки літературного напрямку або течії дослідник часом відходить від історико-літературної конкретики, враховує переважно провідні тенденції літературного розвитку. В осмисленні літературного об'єднання чи угруповання відкривається інший підхід — акцент ставиться на своєрідності творчого шляху, художницькій індивідуальності ключових постатей. Для неокласиків — це М. Зеров, М. Драй-Хмара, М. Рильський, П. Филипович, Юрій Клен (О. Бургардт). Однак до цієї літературної групи належали не лише вони. До класичного «п'ятірного грона» були близькими й

інші письменники та літературознавці. Часом для «парнасівців» присутність цих постатей мала вирішальне значення. З-поміж них особливе місце посідає Михайло Могилянський — відомий протягом перших десятиліть ХХ століття літературознавець, критик, публіцист і письменник.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання присутності Могилянського у колі неокласиків у науковій літературі не нове. Про це йдеться у спогадах і працях таких авторитетних науковців, як Н. Полонська-Василенко [26], Юрій Клен [11; 12; 13], В. Державин [4], Г. Кочур [15] та ін. Означена проблема порушена в працях сучасних літературознавців — М. Неврлого [22], В. Брюховецького [1], Н. Шумило [32], Г. Райбедюк і О. Томчука [27], Н. Котенко [14]. З-поміж останніх — публікація О. Зелік [6]. У названих працях лише частково окреслено співпрацю Могилянського з неокласиками, побіжно згадано про його участь у літературній дискусії.

Постановка проблеми. Висвітлення взаємин Могилянського з неокласиками є частковим, не охоплює різноманітних аспектів їхньої наукової співпраці й особистих стосунків. Нагальною залишається потреба встановлення всіх обставин, чинників, що вплинули на становлення творчого феномену неокласиків.

Мета цієї розвідки — висвітлити взаємини Могилянського з неокласиками, враховуючи різноаспектний характер їхньої наукової співпраці й особистих стосунків, встановити обставини та чинники, що вплинули на становлення літературної групи неокласиків.

Літературно-естетичні позиції Могилянського і неокласиків. У зближенні Могилянського з неокласиками важливе значення мають ціннісні орієнтації. Він мав юридичну